

(The National Interest, 21.01.2009)

Као да крах економије и ратови у Авганистану, Ираку и Гази нису већ довољно проблематични, сада се помаља све већа свест о потреби да председник Обама посвети више пажње југоисточној Европи. Његов највећи изазов у том региону по много чему се неће односити на разрачунавање са непослушним националистима. Пре ће се ту радити о одбацивању вашингтонског разумевања Балкана на суштински неоконзервативан начин. Овакав приступ диктира да се проблеми у региону сведу на некакву манихејску борбу између 'добрих' и 'лоших' националиста, из чега онда даље следи да се они могу третирати тако што ће се игнорисати међународне институције као што су УН, а охрабривати унилатерално америчко деловање и употреба оружане силе. У последњих 15 година испробавана је та неокон стратегија за Балкан и јасно је да је она промашена - председнику Обама потребан је нови оквир за третирање овог региона.

Размислимо о следећем: од 1992. године међународна заједница је потрошила више од 200 милијарди долара радећи на миру, стабилности и економском развоју југоисточне Европе. Од 1996. до 1997. само у Босни, 60,000 НАТО војника и преко 100,000 међународног цивилног персонала радило је на послератним мировним напорима. Становништво Босне је примило више финансијске помоћи по глави становника него било која земља у западној Европи по Маршаловом плану. Од 1999. године на даље, међународна помоћ Косову далеко прелази чак и ове цифре, а "Косовари" добијају 22 пута више међународне помоћи по глави него што је то случај са Авганистаном. Да ли треба уопште поменути да је мало извесно да ће такав степен међународног издвајања или укључености у ситуацију на Балкану икада моћи да се понови у будућности.

А опет, уз све то огромно издвајање времена и ресурса, шта је оно што је заправо постигнуто у том релативно малом подручју? Двојица људи са знатним искуством у вези са Балканом, Ричард Холбрук и Педи Ешдаун, недавно су упозорили да је Босна "у реалној опасности од краха". Друга два званичника, са такође обимним историјатом по питању Балкана, Мортон Абрамовиц и Даниел Сервер, недавно су приметили да

“регион клизи ка већој нестабилности... [и] да масивно инвестирање Америке у регион током 1990-тих може бити третирано као тржиште зајмова без гаранција”.

Овакве оцене стања на Балкану нису нетачне. Али исклишеиране мудрости које Вашингтон нуди новој администрацији за третирање овакве ситуације сасвим сигурно то јесу.

Размотримо на пример случај Босне. Све горенаведено говори у прилог тврдњи да је главни проблем Босне премијер српског ентитета, Милорад Додик. Сироти Додик, чини се да му никако не успева да било кога задовољи на дуже стазе. Пре пар година, док је га је још Холбрук називао «најперспективнијим младим босанским политичарем његове генерације», круже гласине да је Радован Караџић изјавио како му је наводно највећа политичка грешка то што није смакао Додика. Е сад, како тврде Ешдаун и Холбрук, испоставља се да је Додик гадни националиста поткупљен Путиновим ‘гасним доларима’. Како год пресекли, међутим, овакав начин размишљања доводи до још једног промашаја у анализи или промашаја у политици. Ако је Босна важна и ако се Додик може купити, зашто му онда Вашингтон једноставно не понуди више? У другу руку, ако Додика нико не купује, онда је можда на делу нешто суштаственије. У сваком случају, Вашингтон се не чини дорастао проблему.

Још једна фалинка у оваквом ставу је да он не узима у обзир постојање једног још озбиљнијег проблема у Босни – катастрофалног ефекта који Харис Силаџић (један од људи који су Босну повели у рат 1992. године, и садашњи бошњачки члан колективног државног председништва) имао на односе међу етничким групама у БиХ од свог повратка у политику пре пар година. Срђан Диздаревић, шеф босанске канцеларије Хелсиншког комитета за људска права, са правом примећује да Силаџићево понашање подсећа на Милошевићево у старој Југославији. На срећу, заједно са подизањем политичке температуре у Босни током последњих пар година, као пријатно изненађење се испоставио наследник Алије Изетбеговића на месту председника Странке демократске акције (СДА), Сулејман Тихић (човек који је био заточеник у српском заробљеничком кампу током рата), који се појавио као важан глас разума и умерености у Босни. Тихић све израженије износи аргументе о штетном утицају Силаџићевог деловања на земљу, као и да Босну не граде само Бошњаци у Сарајеву, већ и Срби у Бања Луци и Хрвати у Мостару. Нажалост, овакав аргумент ретко се чује у Вашингтону.

Такође вреди преиспитати етаблирано мишљење Вашингтона о потреби за већом међународном контролом над политичким процесима балканских држава. Често чујемо да је Босна „нефункционална“ држава, али се изоставља чињеница да је

нефункционална управо природа међународног ангажмана у Босни, а не федерални систем успостављен Дејтонским споразумом. Један критичар Канцеларије високог представника током Ешдауновог мандата је, на пример, указао на „груб недостатак регуларних законских поступака“ при извршавању „неограничене правне моћи“ високог представника, примећујући да се „право на измену законодавства, и отпуштање јавних званичника, може упражњавати без икаквог претходног обавештавања стране на коју се то односи. Демократски изабран парламент Босне се није морао питати за савет. Када су званичници били отпуштани, они нису морали бити обавештени о томе, или нису морали да им пруже прилику да одговоре на доказе наведене против њих. Додуше, докази против њих нису морали ни да постоје. Није постојала могућност жалбе или преиспитивање одлуке, чак иако је особа изгубила свој посао или на било који начин претрпела директну или индивидуалну штету као резултат тога.“

Тек да се зна, горенаведена критика не потиче од неког вечито незадовољног екстремног националисте. То је виђење бившег шефа правне службе ОХР, Метјуа Периша. Толико о идејама демократског владања и одговорности које покушавамо да пружимо грађанима Босне.

Многи идентични проблеми видљиви су у Вашингтоновом разумевању проблема на Косову. Абрамовиц и Сервер тврде да је Београд крив за чињеницу да Косово „једва функционише“ као држава. Нажалост, највећи део тренутне неодрживости Косова потиче од домаћих проблема и катастрофалног неуспеха привремене мисије УН на Косову (УНМИК) од 1999. године. Transparency International сматра Косово за један од најкорумпиранијих ентитета на свету, а

Amnesty International

и

Human Rights Watch

су недавно изјавили да Приштини недостају најосновнији елементи за легални правосудни систем. Можда је најзабрињавајућа чињеница да се у извештају немачке обавештајне службе (БНД) који је процурео новембра 2008. године, тврди како су кључни политички лидери Косова били лично укључени у активности као што су трафикинг људи и кријумчарење дроге. Ако су тачни, налази БНД садрже веома узнемирујућу импликацију – то буквално значи да су Вашингтон и Брисел предводили настојања да се групи мафијаша дâ контрола над независном државом. Ипак, последице такве политике биле су очигледне већ 2001. године, када су екстремисти са Косова у суседној Македонији почели да подстичу побуну – по први пут у историји је држава чланица УН била жртва агресије од стране протектората УН. Македонија, на жалост, тек треба да се опорави од насиља. Када се томе дода још неколико непријатних информација, као што је чињеница да је током последњих десет година више од стотину хришћанских цркава и манастира уништено на Косову, јасно је да је проблем Косова унеколико компликованији од тога како га представљају Абрамовиц и Сервер.

За председника Обаму, користан почетак за размишљања о томе шта треба учинити у југоисточној Европи биће његови ставови о Ираку (као што је већ изнето у једном есеју у *Foreign Affairs* из 2007). Приметне су контрадикције између интервенционистичког става Вашингтона по питању Балкана и става о Ираку тадашњег сенатора Обаме. У Ираку, тада усред колективног насиља и скоро свакодневних самоубилачких бомбашких напада, Обама је тврдио да је једини начин за напредак у транзицији смањење ангажованости САД и све веће пребацавање одговорности према држави на саме Ирачане. У Босни, пак, где се оружје утишало још пре тринаест година, према устаљеном мишљењу Вашингтона тврди се да је тој држави потребно више, а не мање, спољнополитичког старатељства. А кривица за проблеме на Косову се пребацује на потпуно друго место, што представља прави пример погрешног политичког упућивања који подсећа на тврдњу да смо морали да нападнемо Ирак како би се отарасили оружја за масовно уништење – које је, пак, тешко (про)наћи.

Током предстојећих месеци, етаблирано мишљење у Вашингтону о Балкану ће председнику Обами приопштити много идентичних ствари које неоконси већ говоре о Ираку – да су њихове идеје и планови исправни, али да су други забрљали при њиховој имплементацији. Неки ће покушати да га убеди да јури за Милошевићевим духом по читавој југоисточној Европи. Нажалост, такви спољнополитички напори неће довести до успеха. Нити ће нашу пажњу усредсредити на стварне проблеме са којима се Балкан суочава: слабе економије са високом стопом незапослености међу омладином, нестабилне демократске институције, јака организована мрежа криминалаца и вековима стара, дубоко укореењена политичка култура која даје предност етничко-верској самоуправи. Више истог приступа (или, тачније, мање) неће решити ниједан од ових проблема. Председнику Обами је потребан нови приступ југоисточној Европи. Ако успе да развије такав приступ, народима југоисточне Европе ће донети промене у које и они могу да верују.

Гордон Н. Бардош је помоћник директора Института Хариман у Школи за међународне и јавне послове на Универзитету Колумбија.